

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди

Кафедра теорії і методики викладання філологічних дисциплін у початковій школі

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА НАВЧАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПОШУКИ

Збірник наукових праць

Випуск 16

Харків 2019

5. Кот Н. Про нові аспекти змісту екологічного виховання дошкільників: *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету: Педагогічні науки*. Бердянськ, 2005. С. 54–59.

6. Лисенко Н. В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. для пед. вузів. Львів, Світ, 1994. 144 с.

7. Маршицька В.В. Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. К., 2003. 20 с.

8. Плохій З.П. Психолого-педагогічні засади екологічного виховання дітей дошкільного віку. Виховання в дітей дошкільного віку ціннісного ставлення до природи. *Екологічна освіта і виховання : Матер. Всеукр. наук.-практ. конф.* К., 2001. – С. 27–32

9. Пустовіт Г.П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1–9 класів у позашкільних закладах : монографія. Луганськ, 2004. – 540 с.

10. Юркова Т.Ф. Проблема ціннісного ставлення до природи в історії педагогіки. *Педагогічні науки: Зб. наук. пр.* Херсон, 2003. – Вип. 34. – С.63–67.

УДК 373.2.016:51

Т.В. Павленко

Л.І. Титаренко

м. Харків

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті йдеться про одне з актуальних питань дошкільної освіти – інтеграцію. Розкрито сутність поняття інтеграція. Схарактеризовано види інтеграції. З'ясовано особливості організації інтегрованих форм навчання в процесі формування елементарних математичних уявлень.

Ключові слова: інтеграція, формування елементарних математичних уявлень, інтегрований підхід, організація, дослідження, систематизація, цілісність.

В статье рассмотрен один из актуальных вопросов дошкольного образования — интеграция. Раскрыт смысл понятия интеграция. Охарактеризованы виды интеграции. Выявлены особенности организации интегрированных форм обучения в процессе формирования элементарных математических представлений.

Ключевые слова: интеграция, формирование элементарных математических представлений, интегрированный подход, организация, исследование, систематизация, целостность.

The article deals with one of the topical themes of preschool education-integration. The essence of the concept of integration is revealed. The types of integration are characterized. The features of the organization of integrated classes in the process of formation of elementary mathematical representations are revealed.

Key words: integration, formation of elementary mathematical concepts, complex approach, organization, research, systematization, integrity.

Актуальність проблеми. Реформи, що відбулися за останнє десятиріччя в дошкільній освіті, змінили вимоги до математичної підготовки дітей. Традиційно проблему засвоєння й накопичення знань математичного характеру в дошкільній педагогіці пов'язують в основному з формуванням уявлень про натуральні числа й дії з ними. На сучасному етапі формування елементарних математичних уявлень розглядається як могутній засіб розумового розвитку дитини, її пізнавальних інтересів і мова йде про логіко-математичний розвиток. При цьому наголошується, що математичні уявлення повинні бути пов'язані з практичною діяльністю дитини в різних сферах життєдіяльності. На думку психологів і педагогів, це можливо за умови впровадження інтегрованого підходу до розвитку й навчання дітей. Отже, перехід до інтегрованого освітнього процесу — нагальна потреба сьогодення, один зі шляхів модернізації дошкільної освіти, обумовлений психофізіологічними особливостями сучасних дошкільнят, їх соціокультурними запитами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасних досліджень свідчить про стійкий науковий інтерес до проблеми інтеграції в освіті (І.Бех, М.Вашуленко, І.Зязюн, М.Іванчук, В.Ільченко, І.Кіндрат, О.Савченко та інші).

Суттєвими в дослідженні проблеми інтегрованого підходу в системі освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі є праці таких науковців: К. Белая, Н. Гавриш, І. Кіндрат, М. Лазарева та ін. Питання розвитку логіко-математичних здібностей дітей дошкільного віку досліджували вчені : Н. Баглаєва, О. Брежнева, Л. Гайдарживська, Л. Зайцев, О. Кононко, Л. Плетневська, С. Татарінова, К. Щербакова та ін. Аналіз останніх наукових досліджень (К.Щербакової, Н.Непомнящої, Н.Тарнавської та ін.), педагогічного досвіду переконує в тому, що раціонально побудоване навчання дошкільнят математики сприяє загальному розумовому розвитку дітей.

Мета статті: систематизувати теоретичні положення та узагальнити практичний досвід використання інтегрованих форм навчання дітей дошкільного віку в процесі формування елементарних математичних уявлень.

Виклад основного матеріалу. Як зазначається в Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, одним із завдань дошкільної освіти є формування в дітей математичної компетентності. Так поряд із навчанням дітей рахунку, лічби, проведенню вимірювань за допомогою умовних мірок, розвитку їх уявлень про геометричні фігури, про час, значна увага приділяється формуванню уміння розмірковувати. Логіко-математичний розвиток дошкільника – один із найважливіших аспектів його підготовки до школи, оскільки сприяє формуванню в майбутнього школяра вміння розв'язувати інтелектуальні та практичні завдання в різних видах діяльності, оперувати математичними моделями. Природно, що основою процесу мислення є чуттєве сприйняття, набуте з досвіду та спостережень.

У своїх дослідженнях психологи зробили висновки про цілісність характеру дитячої психіки, про початковий синкретизм (нерозчленованість, злитість) дитячих уявлень про світ як основну властивість дитячого мислення, про глобальність, злитість, слабку диференційованість психічних процесів (Е.Клапаред, К.Коффка, Ж.Піаже, Л.Виготський), про особливості й форми розвитку здатності до узагальнення в дітей дошкільного віку (В.Давидов), про перевагу й домінування в дитинстві процесів інтеграції (синтезу) над

процесами диференціації (аналізу) (Н.Поддяков). З огляду на це, зазначимо, що в умовах інтегрованого підходу взаємопроникнення й систематизація знань дітей, становлення в них цілісної та багатовимірної картини Всесвіту, розвиток пізнавальних здібностей, гнучкого мислення, умінь і навичок відбувається ефективніше, тому для цієї вікової категорії органічним є інтегрований підхід до змісту освіти. Отже, упровадження інтегрованого підходу в процесі формування логіко-математичної компетентності дошкільників є органічним.

Аналіз визначень поняття «інтеграція» дозволяє виділити різні підходи до його трактування. Так, у першому підході основою до розуміння цього поняття є слово «взаємозв'язок». Інший підхід є більш поширеним та спирається на слово «ціле» або «цілісність». Так, «інтеграція» у філософському енциклопедичному словнику тлумачиться як «процес або дія, яка має своїм результатом цілісність; об'єднання, з'єднання, становлення єдності» [3].

Інтегрований підхід в освіті – це підхід, що веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання його елементів у цілісність. Результатом інтегрованого підходу можуть бути цілісність знань різних видів – цілісність знань про дійсність; про природу; з тієї чи тієї освітньої галузі, напряду; предмета, курсу, розділу, теми [1].

До типів реалізації принципу інтеграції М.Іванчук відносить: інтеграцію на рівні змісту та завдань освітньої роботи; інтеграцію до способів організації та оптимізації освітнього процесу; інтеграцію видів дитячої діяльності [2].

У науковій літературі виділяють такі види інтеграції: міжпредметна інтеграція (міждисциплінарна); внутрішньопредметна інтеграція (внутрішньодисциплінарна); інтеграція дидактичних принципів; взаємодія методів і прийомів виховання й організації безпосередньої освітньої діяльності дітей (методична інтеграція); інтеграція різноманітних видів дитячої діяльності (ігрової, навчальної, художньої, рухової, елементарно-трудової); запровадження інтегрованих форм організації спільної діяльності дорослого й дітей та самостійної діяльності дошкільників; тематична інтеграція — об'єднання матеріалу за темою.

Інтегрований процес носить послідовний характер і охоплює такі стадії : абстрагування від структурно упорядкованих, але роз'єднаних навчальних матеріалів, хоча й пов'язаних функціонально; їхнє узагальнення; об'єднання компонентів у формі міжпредметних зв'язків, конгломерації або синтезу; систематизація. Інтеграція в освіті виконує такі функції: освітню, виховну, розвивальну, психологічну, методологічну, організаційну.

Побудова інтегрованого освітнього процесу ЗДО, на думку Н.Гавриш та О.Савченко, можлива з урахуванням таких умов: об'єкти дослідження повинні або збігатися, або бути досить близькими; в інтегрованих освітніх напрямках використовуються однакові або близькі методи навчання; інтегровані напрями будуються на загальних закономірностях, загальних теоретичних концепціях. Такий підхід дозволяє відійти від сформованої навчально-дисциплінарної моделі навчання дітей дошкільного віку. А саме: здійснювати переходи між раніше розгалуженими галузями знань і, отже, створювати нові освітні напрями, що дають цілісну, а не мозаїчну картину Всесвіту; організовувати неперервну пізнавальну діяльність дітей з плавними переходами від однієї форми до іншої без чіткого часового обмеження частин; подолати протиріччя між біологічною та соціальною програмами розвитку дитини; гнучко реалізовувати в режимі дня різні види дитячої діяльності; скоротити кількість занять загалом і їхню загальну тривалість; пробудити внутрішній потенціал дитини до набуття знань, стимулювати пізнавальну активність дитини.

Одним із чинників інтеграції є освітні напрями, які виступають засобом організації цілісного освітнього процесу у ЗВО. Зміст програми, за якою працює ЗВО, охоплює сукупність освітніх напрямів, які забезпечують формування культури мислення й розвиток дітей із урахуванням їхніх вікових та індивідуальних особливостей. Під інтеграцією змісту дошкільної освіти розуміється стан (або процес, що веде до такого стану) зв'язаності, взаємопроникнення і взаємодії окремих освітніх галузей, що забезпечує цілісність освітнього процесу в ЗВО. Зміст дошкільної освіти реалізується в комплексних освітніх та парціальних програмах, перспективно-календарному

плануванні, у методах і засобах навчання, організаційних формах навчання, а також в умовах, які сприяють активній творчій пізнавальній діяльності дітей та їхньому розумовому розвитку. Звісно, інтеграція як інноваційне явище в педагогічній практиці ЗВО, викликає складність щодо впровадження в практику, тому що має ще слабке теоретичне та методичне обґрунтування.

Математичний розвиток дошкільнят може бути інтегрований з такими напрямками як соціальний розвиток, економічний, мовленнєвий, фізичний, художньо-естетичне (міждисциплінарна інтеграція), а також може здійснюватися й у взаємозв'язку між окремими складниками розділів програми з елементарної математики (внутрішньо дисциплінарна інтеграція).

Інтеграція може також плануватися й реалізовуватися в різних видах дитячої діяльності (ігрової, навчальної, художньої, рухової, елементарно-трудової). Гра є інтегрувальним фактором. Реалізація інтеграції в логіко-математичному розвитку дошкільника успішно здійснюється не тільки в повсякденних видах дитячої діяльності, заняттях, але й у пізнавально-ігровій діяльності, спрямованій на систематизацію, уточнення уявлень, знань і умінь, розширення сфери їх застосування. Така діяльність реалізується в дидактичних іграх із математичним змістом. Щоб зберегти саму природу гри й водночас успішно здійснювати навчання дітей математичним основам необхідно, щоб ігри були організовані так, щоб у них: по-перше, виникала об'єктивна необхідність у практичному застосуванні рахунку, вимірювання, тощо, як способу виконання ігрових дій; по-друге, зміст гри й практичні дії були б цікавими й давали змогу для прояву самостійності та ініціативи дітей. Під час гри діти в невимушеній формі закріплюють математичні поняття й терміни. Саме тому, дидактична гра допоможе дитині опанувати в легкій, невимушеній формі логіко-математичними уявленнями. Дидактичні ігри можна використовувати в усіх формах роботи з розвитку математичних уявлень у дітей дошкільного віку: заняттях, у режимних моментах, у повсякденному житті, активному відпочинку й безпосередньо в самостійній діяльності.

Інтегрований підхід до логіко-математичного розвитку дітей за формою, перш за все, це інтегровані заняття. Інтегроване заняття М.Іванчук розглядає, як динамічну й варіативну форму організації процесу цілеспрямованої взаємодії визначеного складу педагогів і дітей, що ґрунтуються на інтеграції змісту відібраного з декількох предметів і об'єднанні навколо однієї теми й систематично використовуються для збагачення інформаційного й емоційного сприйняття мислення й почуттів дошкільників і дає змогу з різних боків пізнати якість явища, поняття, досягти цілісності знань [2]. В інтегрованих заняттях об'єднуються блоки знань із різних освітніх галузей, підпорядкованих одній темі. Тому надзвичайно важливо визначити головну мету інтегрованого заняття. Якщо загальна мета визначена, то зі змісту освітніх галузей беруться тільки ті відомості, які необхідні для її реалізації.

Аналіз низки занять, представлених у періодичних виданнях, виявив характерні риси інтегрованого заняття: 1) педагог повинен бути майстром своєї справи; 2) цілі заняття повинні відображувати його специфіку – інтегрованість; 3) у змісті навчального матеріалу можливе встановлення більшої кількості зв'язків (внутрішньопредметних, міжпредметних, позапредметних); 4) на інтегрованому занятті діти повинні проявляти максимальну самостійність у навчальній і пізнавальній діяльності; 5) інтегроване заняття повинно будуватися на співробітництві вихователя й дітей; 6) підготовка інтегрованого заняття повинна здійснюватися засобами різних видів аналізу навчального матеріалу (компонентного, логічного, психологічного, дидактичного, виховного). До того слід зазначити, що найчастіше за все це заняття узагальнення й систематизації практичних знань, умінь і навичок.

Порівняно з інтегрованим заняттям, менш відомою та розробленою в практиці дошкільної освіти формою інтеграції є інтегровані дні та тижневі тематичні цикли, організація яких описана в роботах зарубіжних науковців Н.Груздевої та О. Сухаревської. Ця форма освітнього процесу передбачає протягом усього дня або тижня проведення серії занять, які розкривають загальну ідею чи проблему. Міжпредметна інтеграція може тісно сполучатися з

внутрішньопредметною інтеграцією, утворюючи єдине наукове поле. Внутрішньопредметна інтеграція спрямована передусім на «спресовування» матеріалу у великі блоки й призводить до зміни структури навчального дня.

Інтеграція освітнього процесу відбувається за методами, одним із яких є метод проектів. Проектування (створення спільних проектів), на думку Т.Башинської, – спосіб організації взаємодії вихователя та дітей у навчально-розвивальному процесі, який узаємопроникає, об'єднує змістовий, процесуальний та методичний компоненти процесу навчання під час створення проектів – поетапної практичної діяльності для досягнення поставлених завдань.

Висновки. Аналізуючи результати проведеного дослідження слід зазначити таке, що інтеграція як доцільне й домірне поєднання його складників у різних видах дитячої діяльності сприяє прояву ініціативи, самостійності, активності дітей, повнішому задоволенню їхніх потреб у самовиявленні та самореалізації, використанні отриманої інформації про світ і своє місце в ньому, способів і засобів діяльності в нових умовах, забезпечує зв'язок з особистим досвідом малят, а також їхню гармонійну взаємодію між собою та з дорослим. Експериментально відпрацьована комплексно-цільова програма роботи з формування логіко-математичної компетентності в інтегрованому освітньому просторі закладу дошкільної освіти засвідчила: оптимальне впровадження інтегрованого підходу – це реалізація пізнавальної складової змісту освіти через систему інтегрованих днів та тижневих тематичних циклів. Ми переконалися на практиці в складності інтеграції на одному занятті декількох освітніх ліній, передбачених Базовим компонентом дошкільної освіти, оскільки це призведе до поверхневого, формального «проходження» програмового матеріалу.

Отже, в умовах інтегрованого підходу відбувається взаємопроникнення й систематизація знань дітей, становлення в них цілісної та багатовимірної картини Всесвіту, розвиток пізнавальних здібностей, гнучкого мислення, умінь та навичок відбувається ефективніше.

Література:

1. Бех І. Д. Інтеграція як освітня перспектива /І. Д. Бех // Початкова школа. – 2002. – №5. – С. 5 – 6.
2. Іванчук М.Г. Інтегроване навчання: сутність та виховний потенціал /М. Г. Іванчук – Чернівці: Рута, 2004. – 400 с.
3. Філософський енциклопедичний словник /В. І. Шанкарук та інш. –Режим доступу до ресурсу: www.library.kpi.ua/recs_kpi/.../KMA02.000145404.html